تیۆرەکانی هونەرمەند حەسەن زیرەك، بۆ بە کوردیکردنی ئاوازە بیانییەکان … د. مەولود ئیبراهیم حەسەن

کارە پێداهێنانەکانی زیرەك کۆلگەیەکی فراوانە بەقەد فراوانی کوردستان و پڕ تەمەنە بە قەد تەمەنی داهینان .
زیرەك ئەو گۆلگەیەیە ڕاستە ناسراوە و بەردەوام باس دەکرێت، بەڵام، باسکردنەکان هێشتا زۆربەی هەرە زۆریان لێکۆڵینەوەیی و زانستی نین، زانستی بە قەد داهێنانی زیرەك، چۆن ژیان و کەسایەتی و هونەر و مێژووی زیرەك ڕەنگاو ڕەنگێکی تاوسییە،هەموو ڕەنگەکانی تێدایە و ڕەنگەکانیش بەردەوام لە گۆڕان و نوێ بوونەوە دان، ئێمە پێشترلە چەند نووسینێکدا داوای زانستی (زیرەکناسیی) و دامەزراندنی (نێوەندی زیرەکناسیی) و کاری (بەرەو زیرەکناسیی) مان کردووە، لەم داویانەدا مەبەستمانە:
یەکەم : دامەزراندنی (نێوەندی زیرەکناسیی)، لەو نێوەندەدا هەموو ئەو نووسەر و لێکۆڵەرانە کۆببنەوە، بەردەوام بە بەرنامەی زانستییەوە کار لەسەر لایەنە جۆراو جۆرەکانی ژیان و کەسایەتی و هونەری زیرە ك بکەن.
دووەم:لە (بەرەو زیرەکناسیی) دا، مەبەستمانە هەموو بەڵگە دەنگیی و وێنەیی و ڤیدیۆیی و وێنەی فۆتۆگرافی و نووسراو و نە نووسراوکانی زیرەك کۆبکرێنەوە و پۆلین بکرێن و بە پێی زەمەنی ژیان و قۆناغەکانی هونەری زیرەك ڕیزبەند بکرێن و بخرێنە بەردەستی لێکۆڵەران و نووسەرانی زیرەکدۆست .
سێیەم: کارکردن بۆ دروستکردنی (زانستیی زیرەکناسیی)،ئەمەش پاش لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی لایەنە جۆراو جۆرەکانی ژیان و هونەری زیرەك و گەیشتن بە تایبەتمەندییەکانی زیرەك لە هەموو ڕوویەکەوە ئەم زانستە دروست دەبێت.
ئەگەر ڕۆژێك توانیمان ئەم کارانە بکەین، ئەوکاتە کورد کەوتووەتە سەر ڕێگای ڕاستی ڕێزگرتن لە کەسایەتی و هونەری زیرەك، ئەو کاسایەتی و هونەرەی پێویست بە تیۆری تایبەت دەکات بۆ ناسین و تێگەیشتنی هونەر و داهێنانەکانی، ئەوەش لە بیر نەکەین، ئێمە کە دەنووسین: تیۆرەکانی زیرەك لە بە کوری کردنی ئاوازە بیانیەکان،

مه بەستمان ئەوە نییە دەقی نووسراوی تیۆرەکانی زیرەك-ت بخەینە بەردەست، یان ئەو تیۆرە بە نووسین هەبن، بەڵکو ئێمە بە دوای بەکارهێنانی ئەو تیۆرەدا دەگەڕێین لە نێو گۆرانییەکانی دا کە زیرەك بەو توانا بێ سنوورەی کە خۆی هەیەتی و لە کارە داهێنانە هونەرییەکانی دا کردوویەتی، واتە تیۆرەکەی لە نێو کارە پڕ داهێنانەکانیدا دەدۆزریتەوە .

ئەمڕۆکەش بە بۆ نەی یادی (47 ساڵەی کۆچی دوایی زیرەك)، دەرگایەکی تازە بەسەر جیهانی ناسینی زیرەکدا دەکەینەوە، هەرچەندە دەبێ لە سەرەتاوە دان بەوە دابنێم کە من پسپۆری موزیك و دەنگ و ئاواز نیم و هیچ شارەزاییەکی زانستیانەم لە خوێندنەوەی نۆتە و لە زانستی ئەم بابەتانەدا نییە، بۆیە من لەڕووی تیۆرییەکی ئەدەبییەوە قسە لەم بابەتە دەکەم و بوارە پسپۆرییەکە بۆ زانا و شارەزایانی موزیك و ئاواز و دڵسۆزانی زیرەك بە جێ دەهێڵم.

من لێرەدا وەك کەسێکی زیرەکدۆست و گوێگری بەردەوامی دەنگی زیرەك و کەمێك شارەزا لە ژیان و کەسایەتی زیرەك، باس لە تیۆرەکانی بەکوردیکردنی ئاوازە بیانییەکانی دەکەم و هەوڵ دەدەم ڕێگاکە کەمێك خۆش بکەم و لە نێو گۆرانییەکانیدا هێڵی تیۆرەکان دەدۆزمەوە و دەیخەمە بەر دەستی مامۆستا پسپۆرەکان و هیوادارم ئەوان بەشە کارەکییەکەی ئەم تیۆرە تەواو بکەن .

تایبەتمەندیی گۆرانییەکانی زیرەك

زیرەك ژمارەی گۆرانییەکانی تا ئێستا بە تەواوی نەزانراوە، دوا ژمارە کە نێوەندێکی کەلتوری لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڵاوی کردۆتەوە (3623) گۆرانییە، هەرچەندە پێم وانییە ئەم ژمارەیەش ژمارەیەکی جێگیر بێت، بەهەرحاڵ ساغ کردنەوەی ژمارەی گۆرانییەکانی زیرەك کارێکی زۆر زەحمەتە، لە بەر ئەم هۆیانە:

یەکەم: شوێنی تۆمارکردنی زیرەك لە دوو وڵاتی داگیرکەری ئێران و عیراق داوە لە ئێستگەکان و ئاهە نگە جەماوەریەکان و دانیشتنە تایبەتەکاندا، هێندە زۆر و هێندە پەرتن، بە هیچ کەس لە داهاتووێکی زوودا کۆناکرێنەوە .

دووەم: هەندێ لە گۆرانییەکانی زیرەك لە ناوچوون بە هەر هۆیەك بێت،بەدەستی ئەنقەست یان بەهۆی بێ کەسی و بێماڵی و بێ ئەرشیفی زیرەك لە زۆرکاتی ژیانیدا.

سێیەم: هەندێ ئاهەنگ و گۆرانی زیرەك بۆ کەسانی تایبەت و لە ماڵان تۆمارکراون، ئەم خاوەن ماڵانە وا دەزانن و لایان وایە کە ژەمە خواردنێکان داوەتە زیرەك، ئیتر ئەم گۆرانیانە هیچ مافێکی زیرەکی بەسەرەوە نەماوە بڵاویان ناکەنەوە.

من بە هۆی ئەو بەردەوامی و تەمەنە درێژەی کە لە منداڵییەوە گوێ

لە گۆرانییەکانی زیرەك دەگرم، دەتوانم داهێنانەکانی بە سەر ئەم چەند خاڵە دابەش بکەم:

1-ئەو گۆرانیانەی کە بە شیعرو ئاواز هی خۆیەتی .

2-ئەو گۆرانیانە کە شیعرەکان شیعری شاعیرانی ناسراوی کوردن و ئاوازی زیرەکە .

3-ئەو گۆرانییە فۆلکلۆریانەی کە زیرەك لە هەموو ناوچەو زار و بنزارە کوردییەکان وەریگرتووە و بە شیعرو ئاوازەوە گۆڕانکاری تێداکردووە .

4-ئەو گۆرانییانەی کە لە میللەتانی تر وەریگرتووە و گۆڕانکاری لە شیعرو ئاوزەکاندا کردووە.

5-ئەو گۆرانیانەی کە تەنیا ئاوازەکەی لە میللەتانی تر وەرگرتووە و گۆڕانی تێداکردووە و بە شیعری خۆی یان بە شیعرێکی تری فۆلکلۆر یان شیعری شاعیران گوتوویەتی.

6-ئەو گۆرانییانەی کە شیعرەکە هی شاعیرانی کوردە و بە ئاوازێکی بیانی بە گۆڕانکاریەوە تۆماری کردووە .

7-ئەوگۆرانییەی کە ئاوازی کەسانی ترە و بە شیعری خۆی یان شیعری شاعیرانی تر و بە شێوە گوتنی خۆی گوتوویەتی .

8-زیرەك لە گوتنی هەموو جۆرە گۆرانیەکاندا هونەرێکی زۆری نواندووە، چ وەك شاعیر و چ وەك ئاوازدانەر و چ لە گوتنەوەیدا،گۆرانییەکانی دەوڵەمەندو خۆش و جوان کردووە، لە ئاوازدا بە تێکەڵکردنی دەنگی بڕگەیی و بڕگەی مانادار و وشەی جوان و پاش و پێشکردنی وشە و کورتە ڕستە و نیوە ڕستە و بەئاوازی پڕ لە ڕازاندنەوە دا، زیرەك ئەو هونەرەی لەگەڵ ئاوازەکانی نواندووە، بە هەمان شێوە لەگەڵ شیعریشدا ئەمەی کردووە .

9-زیرەك لە ئاوزو شێوەی گوتنی خۆیدا هێندە دەوڵەمەندە، بەشێکی زۆری لە هەموو جۆرە گۆرانیەکان بە زیاتر لە ئاوازێك و زیاتر لە شێوە گوتنیك گوتووتەوە .

کەسایەتی هونەریی زیرەك

هەموو ئەو تیۆرە جۆراو جۆرانەی کە کەسایەتی داهێنەر دەخەنە بەر تیشکی لێکۆڵینەوە، ناتوانن بەو لێکۆڵینەوانەی کە تائێستا کردوویانە، کەسایەتی داهێنەرانەی زیرەك بەتەواوی بخوێننەوە، چونکە زیرەك بەڕاستی کەسێکی جیایە، جیا لە هە موو داهێنەران، هەر بۆیە پێویست دەکات بە تیۆری داهێنەرناسیی نوێ و تایبەت، لێکۆڵینەوە لە کەسایەتی و هونەری تایبەتی زیرەك بکەین، لێرەدا دەمەوێ باسی چەند خاڵێك بکەم کە (د.محەمەد ئەکرەم ئەلعەدلونی) لە باسی داهێنەراندا باسیان دەکات و لەگەڵ کەسایەتی هونەرمەندانەی زیرەك دەگونجێن”

یەکەم: داهێنەر توانایەکی بەرزی هەیە بۆ بیرکردنەوە و نوێکاری خۆشیدەوێ .
دووەم: توانای خۆ گونجاندنی بەپەلەی هەیە لەگەڵ گۆڕانکارییەکان.
سێهەم: زۆر پشت بە هەست و مەشاعیرەکانی خۆی دەبەستێت .
چوارەم: بڕوای بە خۆی هەیە، هەست دەکات دەتوانێت داهێنانەکان جێبەجێ بکات.
پێنجەم: حەز بە کاری سەرکێشی دەکات و لە ڕۆتین بێزارە.
شەشەم: ئارەزوی گەشت و گەڕانی زۆری هەیە .
حەوتەم : بەڕەوشتە، بەڵام قسە لەڕووە و سەربەخۆیە و کەیفی بەدەسەڵات و توندوتیژی نایە.
هەشتەم : خۆڕاگر و پشو درێژە بەرامبەر گەلە کۆمەکی و غەدر.
نۆیەم: بەرامبەر تاقیکردنەوە مرۆییەکانی دەورو بەر و جیهان کراوەیە .
دەیەم: لەکاتی داهێناندا هەست بە دڵخۆشی و ئاسودەییەکی زۆر دەکات .
یازدەهەم:چێژی زۆر لەجوانییەکان دەبینێ .

ئەم خەسڵەتانەو زۆری تریش لە کەسایەتی زیرەك دا کۆبوو بوونەوەو زیرەکیان کردبوو بەو داهێنەرەی کە ئاستی داهێنانی بە شێوەیەکی تایبەت بە خۆی گەیاندۆتە شوێنێك کە تا ئێستا هیچ داهێنانێك پێی نەگەیشتووە .

بە بوونی ئەم خاڵانە و زۆر خاڵی تریش زیرەك هێشتا لەدەرەوەی هەموو تیۆرەکان دەمێنێتەوەو خاوەنی کەسایەتی دەروونی و کۆمەڵایەتی و هونەری خۆیەتی و تەواوی خاڵەکانی داهێنانی زیرەك و زیرەك لە هە موو داهێنەرانی تر جیا دەکاتەوە ،

هونەرمەند حەسەن زیرەك

-1ئەلف و بێی هیچ جۆرە خوێندنێکی نەخوێندووە ونەیزانیوە بنووسێ و بخوێنێتەوە، زیرەك خۆی لە چریکەی کوردستان دەنووسێ (هاونیشتمانی خۆشەویست، خۆتان ئەزانن کە من لە کۆکردنەوەی ئەم پەڕاوەدا، تەنیا زمانم کاری کردووە، لە پێنووسدا، خاتو میدیای زەندی هاوسەرم، یارمەتی داوم).

-2زیرەك دەرچووی هیچ قوتابخانەیەکی دیار و ناسراوی هونەری و نا هونەریی نییە.

-3زیرەك بۆ فێربوونی هونەرەکەی لە هیچ نێوەندێك خول و ڕاهێنانێکی نەکردووە.

-4زیرەك شاگردی هیچ مامۆستایەك نەبووە و ڕێچکەی هیچ کەسێکی دیاری هەڵنەگرتووە .

-5 زیرەك لە ماڵێکی هەژار ئەگەربڵێین ماڵ، ژیاوە و لەو ماڵە هەر

لەمنداڵییەوە دەرگای دۆزەخی بەڕوودا کراوەتەوە.
-6زیرەك لە هەموو سۆزێکی دایك و باوك وخانوادەیی بێ بەش بووە،(کێ بۆ بێ گەورە کە بەرەڵڵا بێ، وەك منی لێ دێ زەحمەتە چابێ).
-7زیرەك ژیانی خۆی لەسەرەتاوە زۆر لەژێر سفرەوە دەست پێکردووە، قۆناغ بە قۆناغ و جار لەدوای جار، بە کارەسات گەڕاوەتەوە سەر سفر و لەژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و دەروونی خۆیدا (هەشت نۆ ساڵە بووم، بووم بە عەمەلە، لەکارکردنا زۆر ئەمکرد پەلە).
-8زیرەك ئەگەرچی بە هۆی کەسایەتی لێهاتوویی خۆی و هونەرە بەرزەکەی دۆستی زۆرو گوێگری زۆرتر و هەواداری زۆری هەبووە، بەڵام ئەم دۆستانە لە هاوکاری زیرەك دا کەم دەست و سنووردرابوون، بەپێچەوانەوە دوژمن و دژەکانی زیرەك دەوڵەت و دەسەڵاتدارو دەزگا بەد ناو و بەدکارە کانی عێراق و ئێران بوون،هە ربۆیە بەردەوام سێبەری مەرگی بەسەرەوە بووە، دەرگای بەندینخانەی بەڕوودا کراوەبووە، ناحەزان لە کەمین بوون بۆی، هەرئەوەش بوو زیرەك لەگەڵ ئەم هەموو ژیاندۆستی و کورد بوونە و عاشقە جوانییەی خۆی، دواجار ناچار بوو بە هەموو قەناعەتەوە بڵێ: (هێندەم نەماوە بمرم و بچمە ژێرگڵ و بەشەری کورد نەبینم) ئەو کوردەی زیرەك لە ژیانە دۆزەخییەکەیدا بەردەوام جوانترین ئاواز و خۆشترین مەقام و بەرزترین شیعری گۆرانی زیرەکانەی بەو پەڕی داهێنان و بەو ئاستە بەرزەی داهێنان پێشکەش کردوون و بولبول ئاسا دەیچریکاند و کەو ئاسا دەیقاسپاند وخەم و ئازارەکانی خۆی و میللەتەکەیی و مرۆڤایەتی بەو پەڕی شادیەوە بەدەنگە زوڵاڵا و بە هەشتییەکەی بە هەرزانترین نرخ و هەربە خۆڕایی دەبەخشییە میللەتەکەی و دەیگوت:(زۆر چاك دەزانم چۆنیان دڵ خۆش بکەم).
بەڵێ ؛ ئەو زیرەکە کە دەوڵەمەندترین هونەرمەندی جیهان بوو لە ڕووی ژمارەی بەرهەمی هونەری و داهێنانەوە، دواجار لە هەژارترین ڕۆژەکانی دوا دوایی ژیانی بەدەستی شاگردانی ساواك ژەهرکوژ کراو بە تەمەنی پەنجا ساڵ و شەش مانگیەوە، بەدڵی پڕ هیوا و بە گەرووی پڕ لە ئاوازو دڵە پڕ عەشقە کەیەوە، چووە سەر کۆوی ناڵە شکێن و فەرمووی (لەپێش مەرگم چ فایدە بڵێتە سەرگۆڕم و حەلواو سێڵێژم بۆ چییە).
زیرەك کەمرد نەکاری هەبوو، نە پول و پارەیەکی هەبوو، نە خانوو ناو ماڵێکی هەبوو، هەژار و زگورتێك بوو، لە هەموو هەژاران هەژارتر، ئەو هەژار و زگورتە، ئێستا گەورەترین و دەوڵەمەندترین و بەرزترین هونەرو داهێنانی بۆ بەجێهێشتووین.

کەسایەتی هونەرمەندانەی زیرەك

زیرەك هەر بە سروشتی کەسێکی لیهاتوو زیرەك و زانا بوو،جگە لە

لێهاتوویی هونەریی هەر کارێکی تری بە ناچاری و لەبەر برسیەتی کردبێ، سەرکەوتوانە کردوویەتی، میرزا کەریم خۆشناو لە بارەی زەوق و کاری زیرەك لە جوانکردنی کانی مەلا ئەحمەد دەنووسێ: (سەیرم کرد ئەو چایخانە پیس و پۆخڵ و ناشیرینە، بووە بە گازینۆیەکی خۆش و پاك و خاوێن و سپی کاری و چیمەنتۆکراو، هەرحەز ئەکەی لێی دانیشی).

هەرئەو زیرەکیەش چاو و گوێ و هەست و بیرێکی پانۆڕامایی پێدابوو، هەرلە منداڵییەوە هەرچی دەبینی و دەبیست لە مێشك و دڵیدا تۆمار دەبوو، جا لە برسیەتیدا بوابە یان دەربەدەری، لە بەندیخانە بوایە یان ئاوارەیی، ساغ بوایە یان نەخۆش، هەرچی دەبیست و دەبینی دەبوون بە زەخیرەی داهێنانەکانی.

لە نێو ئەم هەموو بەد بەختی و چارە ڕەشیەیدا چاوێکی جوانبین و دڵێکی گەشبین و ئارەزوویەکی لە بن نەهاتووی هەبوو، هەتا بڵێی عاشقی ژیان بوو، عاشقی جوانی و ئافرەت بوو، عاشقی کورد و کوردستان بوو، عاشقی سروشتە جوان و ڕەنگا و ڕەنگەکەی کوردستان بوو، زۆر عاشقی هونەر و دەنگخۆشی بوو، هونەرمەندە مەزنە کانی خۆش دەویست و باسی گەورەیی دەکردن، لە کاسێتی ئەبو سەباح دەفەرمووێ ؛ (عەلی مەردان بەرزە ، کورد قەدری نازانی من قۆندەرەکانی دەخەمە سەر چاوم)، هەتا بڵێی شارەزای ئاوازو کەلتوری کوردی بوو، بە هەموو زار و بنزار و فۆلکلۆریەکانەوە، هەر ئاوازێکی ببیستایە، ئاوازی ناوچەیەك لە ناوچەکانی کوردستان بوایە یان ئاوازی میللەتانی دەورو بەر، چۆنی بویستایە، وای دەگۆڕی و دەسکاری دەکرد و دەیکرد بە (ئاوازی زیرەك) انە، سەیرکەن چ هونەرمەندێك هەیە ئاوا بە جوانی و سەرکەوتوویی، شێوە زار گۆڕیی و زمانگۆڕی و ئاوازگۆڕی بکات، لە نێوان بنزارو شێوەزاری کوردی و زمانەکانی کوردی و فارسی و تورکی و ئازەری و عەرەبیدا، بەبێ ئەوەی هیچ لەنگی و ناڕیکی و هەڵەیەك بکات، لە ڕووی گوتن و ئاواز و دەربڕینی ووشە و ڕستەکانی هونەری و ئاواز و زانستی زار و زمانەوە، لە گۆرانی گوتندا زیرەك زمانڕەوانترین گۆرانیبێژە کە ووشەکانی جوان و دەوڵەمەند و گەرم و شیرین دەکات .

زیرەك و مۆسیقا

زیرەك لە ژێر ناوی (هونەر و مۆسیقا) بە شیعر زۆر پسپۆڕانە لە (چریکەی کوردستان) ی خۆیدا باسی هونەر و مۆسیقا و ئامێرە موزیکییەکان و جۆری دەنگیان و کاریگەریان لە سەر گوێگر دەکات، ناوی زیاتر لە چل ئامێری موزیك دەهێنێ و کەم و زۆر باسی مێژوو وڵات و نەتەوەکانیشیان دەکات و دەنووسێ:

مۆسیقا .. شەرتە هاوڕازم تۆ بی

پاشی مردنیش دەمسازم تۆبی
مۆسیقا .. هە ر تۆی روح و گیانی من
مۆسیقا .. خۆشی بۆ ژیانی من
ئەمە دەریدەخات کە زیرەك چ بە هۆشیاری و زانایییەوە لەگەڵ موزیکا ژیاوە، سەیر بکە چۆن باسی یەك بەیەکی ئامیرەکان دەکات:
(تەنبوور) نەجیبە،سەدای زۆر گەرمە
دەنگی مەحزوونە پەردەی لەبەرمە
(دووتار) و (گیتار)، شاگردی (سێ تار)
دەنگیان هێند خۆشە، لە دڵ دەبەن بار
دەنگی (ماندۆلین) ،گرمەی (ترۆمپێت)
دەتخاتە خەیاڵ سواری ئەسپی کوێت
بەمجۆرە ناوی زۆر ئامێر دەهێنی کە تا ئێستاش لە نێو ئەدەبیاتی موزیکی ئێمەدا، بەم ڕوونی و شارەزاییەوە ناویان نابیستین چ جای 65 ساڵ بەر لە ئەمڕۆ، ئەمەش بۆ زیرەکی نەخوێندەوار دەچێتە پاڵ داهێنان و زیرەکی و شارەزاییەکەی، جگە لە باسی ئامیرەکان و جۆری ئاوازیان و کاریگەریەکانیان لەسەر دڵ و دەروونی گوێگر، ئەوا بە شیعر نووسینی ئەم بابەتەش جارێکی تر زیرەك دەباتە پاڵ ئەو شاعیرانەی کە هونەری شیعریاین بۆ فێربوون و زانست بە تایبەتی زانستی موزیك بە کارهێناوە .
ئەم شیعری (هونەر و موزیك) یەی زیرەك، دەقێکی گەورە و بەردەستە بۆ بەزانستی خوێندنەوەی زانیاریە هونەری و موزکییەکانی زیرەك و شیاوی ئەوەیە پسپۆڕانی موزیك بەوردی و زانستییانە لێی بکۆڵنەوە و توانا و هوشیاری زیرەك لەم ڕووەوە دەربخەن .
تیۆری زیرەك بۆ بە کوردی کردنی ئاوازە بیانیەکان
هونەرمەندیی زیرەك لە تەنیا سنوورێکدا نەوەستاوە، پێش ئەوەی باسی بە کوردی کردنی ئاوازە بیانییەکان بکەین، واچاکە باسی ئەوەش بکەین کە زیرەك ئاوازی زاراوە جیاجیا کوردیەکانیشی کردووە بە (ئاوازی زیرەکی) *1، چونکە زیرەك بەتەواوی شارەزای ئاواز و کەلتوری هەموو ناوچەو زار و بنزارە کوردیەکان بووە و زۆریانی گۆڕیوە بۆ ئاوازی زیرەکی، سەیرکە:
*ئاوازی (لوڕی) دایە دایە وەختی جەنگە..ی گۆڕیوە بە ..(لایە لایەت بۆدەکەم، بەڵکم خەو بتباتەوە)
*ڕەزیە ڕەزیە تۆم دارە مێوی، لەئاوازێکی هەورامییەوە وەرگرتوو.
*مەیرێ مەیرێ- ی لە ئاوزێکی کرمانجی سەروو وەرگرتووە .
*فەلەکە براینە فەلەکە- ی لە ئاوزی حەیرانی دەشتی هە ولێر وەرگرتووە و زۆری تریش، لێرەدا پسپۆڕانی موزیك و ئاوازی کوردی دەتووانن، ئاوازەکانی ئەم گۆڕانیانەو زۆری تری زاراوە کوردییەکان

بدۆزنەوە و تایبەتمەندیەکانیان لەڕووی دەنگە موزیك و خوێندنەوەی نۆتەکان دەستنیشان بکەن و بەراوردیان بکەن لە گەڵ ئەو گۆڕانکاریانەی کە زیرەك کردوویەتی و ئاوازە تازەکەی لێ برهەم هێناوە .

دەتوانین ئاوا هێلکاری بۆ بکەین:

*دەستنیشانکردنی تایبەتمەندیەکانی ئاوازەکە پێش دەسکاری زیرەك).

*دەستنیشانکردنی تایبەتمەندی ئاوازەکەی زیرەك دوای دەسکاریەکە).

*دواتر سەیری ئەو گۆڕانکاریانە بکرێت کە زیرەك لە ئاوازەکەدا کردوویەتی.

بۆ نموونە: چی لابردووە ؟ چی دەسکاریکردووە؟ چی زیاد کردووە؟.

ئەگەر ئەمە لە گەڵ هەموو ئەو گۆرانیانەدا بکەین کە زیرەك لە ئاوازە جیاجیاکانی شێوە زارە جیاجیاکاندا کردوویەتی، لە ئەنجامدا ئەوە دەردەکەوێت کە زیرەك لە گەڵ هەر شێوە زارێك و ئاوازێك کردوویەتی و بە کۆی ئەم گۆڕانکاری و لابردن و زیادکردن و دەستکاری کردنە، دەگەینە هێڵی تیۆرەکە و بۆمان ڕوون دەبێتە وە کە زیرەك لەسەر چ یاسایەکی موزیك داهێنانی لە ئاوازە فۆلکلۆری و شێوەزارەکاندا کردووە .

تیۆری گۆڕانکاریی ئاوازە بیانیەکان

بە گوێگرتن لە تەواوی گۆرانیەکانی زیرەك، بەتایبەتی ئەو گۆرانییانەی ئاوازەکانیان لە گۆڕان و دەستکاری و زیادکردنی ئاوازە بیانیەکان کردوویەتی و ئاوزێکی زیرەکی کوردی بەرهەم هێناوە، بە هەمان شێوە گۆڕینی ئاوازە کوردی شێوە زارە جیاجیاکان، زیرەك ئاوازی میللەتە جیاجیاکانیشی گۆڕیوە و ئاوازی نوێ و زیرەکیانەی کوردی بەرهەمهێناوە، بۆ دۆزینەوەی تیۆری ئەم داهێنانەش دیسان پسپۆرانی موزیکی کوردی بەتایبەت و پسپۆرانی موزیك بە گشتی دەتوانن:

یەکەم: تایبەتمەندیی کەلتور و ئاوازی هەریەك لەو میللەتانە دەستنیشان بکەین کە زیرەك ئاوازی لێ وەرگرتوون، وەك فارس و تورك و ئازەر و عەرەب و ئەرمەن و هیند و یۆنان و ئینگلیزو ڕوس و… تادوایی.

دووەم: دەستنیشانکردنی ئەو ئاوازە تایبەتەی بۆ نموونە کەزیرەك لە فارسیەوە وەریگرتووە.

سێیەم: دەستنیشانکردنی ئەو گۆرانییەی تایبەت لەو ئاوازە فارسیەوە زیرەك دایهێناوە .

چوارەم: زیرەك چی بۆ ئاوازو دەنگەکان زیادکردووە؟

پێنجەم: زیرەك چی لەدەنگ وئاوزەکان لابردووە ؟

شەشەم: زیرەك لە دەنگ و ئاوزەکە دەسکاری چی کردووە؟

حەوتەم: دواجار زیرەك چ جۆرە داهێنانێکی لەو گۆرانییەدا کردووە؟
ئەگەر پسپۆران بەوردی و زانایییەوە ئەم کارە لە گەڵ هەموو ئەو زمانانە بکەن کە زیرەك ئاوازی لێوەرگرتوون و داهێنانی پێکردووە، دەردەکەوێت زیرەك بە چ سیستەمێکی گۆڕانکاری لە ئاوازە دەستنیشان کراوەکان، ئەم هەموو داهێنانە مەزنەی کردووەو ئاوازی کوردی پێ دەوڵەمەند و چالاك و نوێ کردۆتەوە .

زانستی موزیکی دەروونی

گۆرانی گوتنی زیرەك فرە ڕەهەندە، بۆ نموونە ئەگەر بتەوێ لێکۆڵینەوە لە ئاوازی گۆرانییەکی زیرەکدا بکەیت، ئەگەر لە چاوی زانستی دەروونناسی موزیکەوە لێی نەکۆڵیتەوە، ئەوا کارەکەت نا تەواو دەبێت، چونکە زیرەك هەر هەموو گۆرانییەکانی کاریگەری دەروونیان بە سەرەوەیە و ئەم کاریگەریەش هێزێکە لە هێزەکانی داهێنانی زیرەك.

سەیرکە لە گەنجی و لەشاری بەغدادا دەڵێ: (هەروەك سەماوەر لە گڕو لە جۆشم خەڵکی غەم دەکڕێ من غەم دەفرۆشم)، هەر لەو بەغدایە هاوار دەکات (بۆ کەسم لە و بەغدایە) کەچی لە نەخۆشی و پیریداو لە نەخۆشخانە دەفەرموێ: (ساقی ئێبڵێی منت وە ئەستۆ، دنیایە و وەسیەت ئەکەم لە لای تۆ، گەر هاتوو مردم هەر بەمەی بمشۆ، گریانم ناوی بڕم مەکەن شێوەن و ڕۆڕۆ، ئاخی پیریەتیم هێناوە شنۆ)، ئەم ڕستە کورتانە پڕاو پڕن لە هەستی دەروونی چەند ڕەهەند، (بۆکەسی بەغداو ئاخی پیریەتی شنۆ) بەغداو گەنجی و ئاوارەیی و بۆ کەسی، شنۆ و ئاخی پیریی و نەخۆشی، ئەم ڕستە کورتانە پڕاوپڕن لە هەستی دەروونی گەرم و ساردو دژ بەیەك، کەچی هەر ئەوە زیرەکە دەتوانێ لە هەموو کاتێکدا و هەموو حاڵەتێکی کۆمەڵایەتی و دەروونیی جەستەیی خۆی بکات بەهۆی داهێنان.

پێشتر گوتمان زیرەك بە چاو و هەستی پانۆڕامایی سەیری سروشت و کۆمەڵ و ژیانی دەکرد، بۆ ئەوە هەر مرۆڤ هێ نەبووە بۆ داهێنان، بەڵکو گڤەی باو خوڕەی ئاو و دەنگی مەل و حیلەی ئەسپ و دەنگی قاز و باز و قومریش ئاواز و دەنگی سود لێ وەرگرتن بوون، هەر بۆیە پسپۆڕان لە دۆزینەوەی تایبەتمەندییەکانی (دەنگی زیرەك) دا ئەرکی گران و زانستیانەی زۆریان لەپێشە، هەر لە بەر ئەمەش چۆن بەدوای ڕیشەی ئاوازەکانی زار و بنزارە کوردیەکان و ئاوازی میللەتەکانی دەوروبەردا دەگەڕێن، ئاواش پێویستە لە نێو گۆرانییەکانی زیرەکدا بە دوای دەنگە سروشتییەکان و دەنگی مەل و باڵندە و ئاسك و ئەسپیشدا بگەڕێن، بگەڕێن و بزانن چۆنی بەکاریهێناون و چ داهێنانێکی پێ کردوون.

*١- ئاوازی زیرەکی :مەبەست هونەرو ئاوازو گوتنی تایبەتی

هونەرمەند حەسەن زیرەکە، کە نە وەك کەسە لە ڕابردوو، نە ئێستا لە کەس دەچێ و نە لە داهاتووشدا کەسێکی زیرەك ئاسا پەیدا دەبێت.

د. مەولود ئیبراهیم حەسەن